

LA GUERRA DEL FRANCÈS A LES COMARQUES CENTRALS DE CATALUNYA: ALGUNES DADES SOBRE EL MOIANÈS

Maties Ramisa i Verdaguer

RESUM

La Catalunya central no fou mai ocupada de manera permanent per les tropes franceses, però sí que fou escenari d'enfrontaments. L'article analitza com aquesta situació afectà la comarca del Moianès, com s'establí la resistència a l'ocupant i com afectà el desenvolupament econòmic. Com a contrapunt, dues persones d'ascendència moianesenca que tendiren a l'afrancesament: Melcior de Guàrdia i Erasme de Gònima.

La Guerra del Francès va ser un esdeveniment històric de primera magnitud. Tot i que darrerament no era de moda, la celebració l'any passat del bicentenari ha contribuït a revitalitzar-lo i ha demostrat almenys dues coses: la innegable repercussió que ha tingut en la història de Catalunya i d'Espanya, i el ressò popular que encara conserva, sobretot en les poblacions que en van patir els efectes.

En tenim una imatge romàntica: sometents i miquelets lluitant cos a cos contra el francès en les escarpades muntanyes del Principat, paisans i soldats refusant heroicament l'invasor als Brucs, a Girona i a Tarragona, pobles sencers hostilitzant les tropes imperials al seu pas pels carrers de la seva localitat utilitzant tota mena d'objectes i d'armes; l'odi a Napoleó, que havia entrat arterament al país i n'havia arrabassat el rei legítim Ferran VII substituint-lo per Josep Bonaparte, engendrant una aferrissada resistència a mort.

Tot això és veritat. Voler negar el patriotisme i el desig d'independència com a mòbils principals de la lluita dels nostres avantpassats és una empresa condemnada al fracàs. Però les investigacions historiogràfiques hi han afegit més coses. Aquella gent de fa dos-cents anys era de carn i ossos, com nosaltres. No tot van ser comportaments heroics. Seguint l'instint de supervivència, també ells procuraven salvar la pell i la hisenda. La deserció i el refús a pagar les crescudes contribucions —imposades sovint pels dos bàndols en lluita— eren a l'ordre del dia, hi havia delinqüència i corrupció administrativa.

La Guerra del Francès tampoc no va ser una guerra «neta». De fet, cap no ho és. Hi va haver molta crueltat —i no solament pel bàndol francès—, misèries individuals, destrucció, pobresa, malalties i mortalitat. No va ser una guerra «clara»: tots dos bàndols semblaven cohesionats, però quan hom hi apropa el punt de mira es poden percebre perfectament les desavinences entre els polítics i els militars, els grups de pressió dins l'exèrcit i l'administració, l'èmfasi diferent que cadascú posava en el patriotisme, la distinta visió del futur del país que tenien les persones, l'oposada valoració que es feia de paraules com llibertat, poble, nació, religió, rei i tradició. Fins i tot n'hi havia alguns que preferien servir els francesos, a qui consideraven agents de modernitat i d'ordre. I és que durant la guerra ja es van anar formant els diferents corrents ideològics —absolutisme, liberalisme— que tant de joc havien de donar en l'Espanya del segle dinovè.

Però, malgrat la complexitat, d'aquesta guerra en sobresurten algunes línies de força: un exèrcit francès gairebé invencible, un poble decidit a resistir per tots els mitjans malgrat la fragilitat de l'aparell militar i polític dreçat contra els napoleònics, i un objectiu patriòtic, potser més present a Catalunya que en altres contrades d'Espanya.

La guerra

Els napoleònics no es van poder establir mai de forma permanent a les comarques centrals de Catalunya per manca de tropes i a causa de la resistència que hi van trobar. De fet, eren el centre d'operacions de l'exèrcit patriota, el lloc d'aplegament de sometents i miquelets i el territori des d'on actuava la Junta Superior de Catalunya, que durant la major part del conflicte bèl·lic va controlar els afers polítics i econòmics del Principat i va exercir molta influència sobre l'estratègia militar. Els napoleònics van concentrar els esforços a ocupar la zona costanera i el pre-litoral amb les seves ciutats i places fortes, i amb els principals eixos de comunicacions.

En conseqüència, l'interior de Catalunya va ser per a ells un perpetu malson, un territori hostil d'on els venien les escames dels qui ells ano-

menaven «insurgents». Els exèrcits imperials van penetrar moltes vegades cap a la Catalunya central i muntanyosa perseguint les tropes patriotes i cercant provisions i botí, però havien de marxar-ne aviat perquè s'hi trobaven insegurs i massa lluny de les bases. Només a partir de 1810 pogueren afermar-se a la plana de Lleida després de conquerir aquesta ciutat, i a partir de 1812 pogueren establir guarnicions permanents en dues ciutats de l'interior: Olot i Puigcerdà. Els napoleònics calculaven que necessitarien 60.000 homes per a sotmetre totalment el Principat, però mai no pogueren passar d'uns 40.000.

El mariscal Saint-Cyr comandava les primes tropes franceses que passaren pel Moianès (Bosselman, «G. Saint-Cyr». Biblioteca Nacional, Madrid)

Així, els habitants del Moianès, com els de la resta de la Catalunya interior, van viure la guerra sota l'autoritat de la Junta Superior del Principat i del capità general espanyol, però patint les esporàdiques expedicions dels soldats bonapartistes, que ho arrabassaven tot al seu pas. Quan no hi havia francesos a la vista, la vida tampoc no els era gaire més fàcil: calia pagar unes contribucions multiplicades per tres; subministrar queviures i provisions als soldats de pas, inexplicablement sempre mal vestits i alimentats; enviar els joves a la quinta i els casats al sometent quan n'eren requerits. L'any 1809 es va desfermar una epidèmia de tifus que causà una gran mortandat, i en 1812 el problema va ser la carestia per l'escassetat de collites de temps de guerra. Abundava la delinqüència, nodrida pels desertors i aventurers, i els preus pujaven.

El primer contacte de la gent del Moianès amb les tropes imperials fou a l'abril de 1809, arran de la vinguda del poderós exèrcit del mariscal Gouvion Saint-Cyr, que es preparava per al setge de Girona. Ja pel febrer Manresa mantenia vuit mil homes als Brucs —entre ells segurament molts homes del Moianès— per a vigilar els francesos que sojornaven a Igualada; feia poc que l'exèrcit patriota havia estat derrotat severament

a Valls, i el camí cap a l'interior i cap a Girona només era barrat pels sometents.

Saint Cyr va traslladar les tropes a Granollers, insinuant que es dirigia a Girona, i va mantenir l'ambigüitat fins a primers d'abril. Cinc mil sometents guarnien Sant Feliu de Codines amb el baró d'Eroles al capdavant, i una xifra similar hi havia al Congost. Es va demanar al mariscal espanyol Wimpffen que vingués a Sant Feliu amb les seves tropes regulars, però ell va preferir restar als passos dels Brucs i Mata de Mura.

De sobte, el 6 d'abril de 1809 l'exèrcit francès va envestir les defenses de la Garriga i de Sant Feliu de Codines, i el dia 8 va ocupar aquesta localitat. La progressió dels imperials cap al Moianès fou imparable: el 12 entraren a Sant Quirze Safaja i el 15 forçaren Castellterçol. L'objectiu era envoltar per Centelles el gruix dels sometents que hi havia al Congost. El general napoleònic Pino controlava des del Moianès els possibles reforços de Wimpffen que podien venir per la carretera de Manresa, i Chabot atacava a Centelles la rereguarda dels sometents, els quals es dispersaren tement l'encerclament. El Congost quedà lliure i Saint-Cyr pogué arribar sense contratemps a la plana de Vic, on va romandre durant dos mesos proveint-se per al setge de Girona en una zona encara no devastada.

Els napoleònics deixaren guarnicions per protegir-se en diversos punts del nord-oest de la plana, entre els quals hi havia Collsuspina. Els sometents de Sant Feliu de Codines baixaven cada dia a Centelles per atacar la guarnició imperial, però amb els temps la força resistent concentrada a les altures s'anava engrunant, delmada per la deserció. A finals d'abril, Wimpffen sojornava a Artés i Moià amb les seves tropes mal proveïdes, però no es decidia a caure sobre Saint-Cyr, el qual podia mobilitzar fins a vint mil soldats. Finalment, el 18 de juny el general francès va evacuar la comarca de Vic en direcció a Girona pels difícils camins de les Guilleries.

8

El tragí de tropes pel Moianès ja no es va deturar. A l'estiu de 1809 va ser el gruix de l'exèrcit espanyol comandat pel capità general Joaquín Blake qui va passar-hi provinent de Manresa amb vint mil homes. Blake va situar el quarter general a la plana de Vic per dirigir els moviments de les tropes patriotes que intentaven, sense èxit, aixecar el setge de Girona. Tot el Principat tenia la vista posada aleshores en aquesta ciutat. La Junta Superior residia a Manresa.

Així, des de la primera meitat de 1809 la guerra havia arribat al Moianès, i ja no se n'aniria. La segona investida francesa va venir després de l'ocupació de la plaça forta de Girona. Procedent d'aquesta ciutat, a partir de finals de desembre de 1809 el general Joseph Souham empenyia cap a Olot i Ripoll les desmoralitzades forces patriotes en retirada, en les quals es combinaven tropes regulars amb un gran nombre

de sometents que s'estaven desmobilitzant. La desmoralització i crispació de l'opinió pública i dels polítics catalans eren extremades. El quarter general es transferí des de Sant Julià de Vilatorrada a Centelles, apuntant a un retrocés cap a l'interior del Principat.

Quatre mil homes comandats pel general Porta guardaven el Grau d'Olot, i tres mil efectius eren a Centelles amb el mariscal Wimpffen. Souham va escometre els primers amb un moviment envoltant i els féu retirar sense disparar un tret, emparats per la boira. El general francès entrà a Vic el dia 12 de gener de 1810, mentre el quarter general patriota era traslladat a corre-cuita de Centelles a Esparreguera. Les tropes de Porta i O'Donnell se situaren a Collsuspina per barrar el pas dels imperials cap a Manresa. Souham decidí prosseguir l'ofensiva a ponent contra els emplaçaments resistents de Sant Bartomeu i Collsuspina, però aquí topà amb una forta oposició. Malgrat que aconseguí avançar fins a Moià foragitant O'Donnell cap a Manresa, fou a costa de pèrdues importants, i la vila de Moià va ser desocupada pels bonapartistes l'endemà. El gruix dels sometents —uns cinc mil— van restar a Sant Bartomeu del Grau i s'anaren desintegrant.

El comandament napoleònic planejava portar la línia del front cap a Manresa i Molins de Rei un cop s'hagués conquerit el fort d'Hostalric, que resistia acarnissadament. Però de moment Souham i la seva divisió, composta per menys de deu mil homes, restaren a la plana de Vic, on van trobar l'habitual penúria d'aliments i el fustigament continu dels escamots irregulars de patriotes. Mentrestant el Moianès es convertia en plataforma de l'exèrcit regular patriota amb vista a un ulterior atac massiu contra el francès de la plana. Enrique O'Donnell va reunir a Moià prop de quinze mil homes i, després d'uns reconeixements del terreny —exagerats— contra les avantguardes imperials de Malla, el dia 20 de febrer de 1810 va baixar al pla amb tots els seus efectius, distribuïts en quatre columnes. S'entaulà aleshores la batalla de Vic, que va ser novament favorable als napoleònics gràcies a les peces d'artilleria de què disposaven i sobretot gràcies a la seva superior perícia en camp obert.

L'estampida cap a Moià de les tropes espanyoles i la persecució dels bonapartistes deixà les costes de Collsuspina cobertes de cadàvers. O'Donnell recollí els dispersos amb penes i treballs i restà a Manresa. Tot va continuar com abans. Malgrat les ordres apressants que rebia del govern francès d'avançar cap a Manresa per donar a O'Donnell «el cop definitiu», el general Augereau, substituït de Souham a Vic, no s'atrevia a fer-ho per manca de reforços.

Per fi, el dia 15 de març de 1810 a les set de la tarda les tropes imperials de Vic es van posar en marxa per sorpresa, després d'uns moviments de diversió en direcció contrària; anorrearen les escasses defenses de Collsuspina, travessaren el Moianès com una exhalació i

Escena que representa la batalla de Vic; en ser derrotades, les tropes espanyoles marxaren d'estampida cap al Moianès, seguides per les imperials (C. Langlois, «Bataille de Vich». Biblioteca de Catalunya, Barcelona)

l'endemà es plantaren a Manresa, d'on hagué de fugir el governador Ventura Vallgornera. El dia 18 de març totes les columnes franceses ja eren a Molins de Rei, per intentar altra vegada l'avenç cap a la baixa Catalunya que encara se'ls resistia.

La resta de l'any 1810 va transcórrer al Moianès en un clima de relativa calma bèl·lica, només pertorbada pel retorn d'un cos expedicionari del mariscal MacDonald que cooperava amb el general Suchet en els preparatius de l'ocupació de les places de Tortosa i Tarragona. El contingent bonapartista va seguir la ruta Cervera-Solsona-Manresa, que saquejà a consciència; a principis de novembre de 1810 creuà el Moianès i la comarca de Vic amb tres mil homes i artilleria de gros calibre, i es va dirigir a Hostalric per acompanyar un comboi de proveïment destinat a Barcelona.

A mitjan 1811, amb les principals places fortes de Catalunya en el seu poder, els napoleònics van atènyer el punt més alt de domini del Principat, i Napoleó va preparar el decret d'annexió del Principat a l'imperi francès. L'exèrcit resistent s'havia desintegrat, la moral patriota era baixa, i només alguns centenars de sometents hostilitzaven aquí i allà les tropes imperials. Però a aquests els seguia mancant el control de la Catalunya interior, i cap aquí van adreçar els esforços.

Baraguet d'Hilliers, governador bonapartista de l'alta Catalunya, elaborava una detallada estratègia per ocupar la línia Puigcerdà-Vic-Granollers, amb punts de suport a Olot, Ripoll, Manresa i Sant Celoni. Però li faltava un mínim de quinze mil homes de reforç. Els soldats de MacDonald havien passat per Manresa altra vegada i l'havien cremada el 30 de març de 1811, ja que la consideraven una de les ciutats més rebels de Catalunya. Després de prendre Tarragona, el general Louis Gabriel Suchet es va dirigir cap a l'interior del Principat amb un exèrcit de sis mil homes el juliol de 1811. El dia 22 passava pel Moianès procedent de Vic en direcció a Montserrat, que va prendre poc després.

En aquest moment de desmoralització, la gent ja no va fugir del Moianès en apropar-se els francesos, tal com havia succeït a la plana de Vic. En tenim constància mercès al processament d'alguns eclesiàstics. En efecte, el prevere de Moià Manuel Prat fou encausat pel governador de Manresa per romandre a la vila durant l'ocupació dels bonapartistes juntament amb altres autoritats civils; segons el governador, Prat va aconsellar a la gent i als regidors que es quedessin, contravenint les ordres oficials. El prevere de Moià ho va negar, i justificà la seva conducta dient que havia abandonat la vila en les sis ocupacions anteriors però no en la darrera «por hallarme en avanzada edad de setenta y un años, lleno de achaques y sumergido en la mayor indigencia de resultas de las pérdidas y desgracias que experimenté en las fugas anteriores». El governador demanava per a Prat la pena de desterrament i fins i tot la presó a Cardona, però probablement s'imposà la línia més suau del bisbe de Vic, que en tenia la jurisdicció, reduïda a un arrest del prevere a la ciutat de Vic i retorn posterior a Moià.

La mateixa situació es va donar a Castellterçol. Les tropes de Suchet van trobar a la vila l'ajuntament en ple, els eclesiàstics i segurament la major part de la població. Per això el regent de l'Audiència de Catalunya va formalitzar una instrucció per col·laboracionisme contra l'ajuntament, el paborde Jacint Torrent i el prevere Bru Bret.¹ També en aquest cas la sanció imposada degué ser lleu.

Només uns centenars de sometents vigilaven l'enemic en aquest moment de màxima davallada patriota, i el van seguir fins als encontorns de Montserrat. Però els pobles es van cansar de mantenir-los. L'exèrcit regular havia quedat reduït a poc més de quatre mil homes. De tota manera, l'ofensiva francesa es va trobar aviat empantanegada per les raons habituals: manca de reforços i de proveïments, i hostilitat de la població. El nou capità general espanyol, Luis Lacy, va aconseguir redreçar lentament l'exèrcit, que establí el quarter general a Vic.

1. Valentí GIRBAU I TAPIAS, *Església i societat a la Catalunya Central*, Barcelona: Herder, 1996, pp. 502-503.

Així, malgrat les victòries napoleòniques, el govern francès considerava que la guerra no havia avançat prou a Catalunya, ja que les tres quartes parts del territori encara eren controlades pels «insurgents». Ordenava reiteradament als seus generals que, una vegada assegurada la costa, anessin a batre i a ocupar l'interior, per extirpar el cor de la insurrecció i aprofitar la collita de les planes d'Urgell, del Bages i de Vic. Però en realitat les circumstàncies van acabar establint una espècie d'empat tècnic militar a Catalunya, sobretot a partir de 1812, quan Napoleó va retirar la meitat dels efectius per emportar-se'ls a la nova i forassenyada campanya de Rússia. El bàndol patriota havia abandonat feia temps la tàctica de presentar batalla en camp obert i havia adoptat una línia prudent i defensiva a l'estil guerriller.

El 25 de gener de 1812 la gent del Moianès va tenir un altre ensurt quan el general Charles Decaen, amb cinc mil homes precedits per la companyia de «perrots» de Pujol («Boquica»), va travessar la plana de Vic empaitant Lacy. Cinc-cents homes de reserva i les tropes de Sarsfield guarnien les altures de Collsuspina i Sant Bartomeu del Grau. A la tarda del dia 26, Decaen marxava per Tona en direcció al Vallès.

Però aquest mateix general tornaria a primers de novembre de 1812 amb una invasió més seriosa, per tal de destruir el quarter general resistent situat a Vic. Provenint de Sant Andreu de Palomar amb quatre mil efectius i artilleria, Decaen investí les forces de Lacy que li barraven el pas a la Garriga, desactivà les mines situades a l'entrada del Congost i, en un ràpid avenç per les altures de Montmany i Sant Miquel del Fai, va caure sobre la rereguarda patriota situada a Centelles, on hi hagué una altra batalla acarnissada i s'arribà a la baioneta. Lacy s'hagué de retirar a Collsuspina amb unes desenes de morts i uns centenars de ferits.

Les tropes franceses es van desplegar per la plana de Vic des del 4 de novembre i efectuaren les habituals incursions cap a ponent, en les quals van arribar a Collsuspina, forçant les tropes patriotes a replegar-se a Moià i Castellterçol. Deu dies més tard, Decaen sortí de Vic i travessà el Moianès en direcció a Manresa, Esparreguera i Can Maçana, per continuar la inacabable persecució de l'enemic. Un cop més, els imperials van trobar el buit al seu pas: «Els habitants de tots aquests cantons encara abandonen les ciutats i pobles quan ens apropem, i l'Esperit d'insurrecció hi és amb tota la seva força».² Segons el seu testimoni, va tenir feina per impedir que els seus soldats cremessin Manresa altra vegada. A finals de novembre de 1812, Lacy tornava a ser a Vic i anunciava ferotges represàlies.

2. Service Historique de l'Armée de Terre (París), C/8 102 i 126, cartes de 20 i 26 de novembre de 1812.

La guerra s'acabava. La darrera incursió francesa prop del Moianès es va produir el 27 de febrer de 1813 sobre Sant Feliu de Codines, on amb un cop de mà preparat per l'espionatge aconseguiren la detenció de l'alcalde major de Mataró, del governador de Vilanova i d'altres dirigents patriotes; a més, es van emportar setanta-cinc ostatges per garantir les contribucions. Els cops de mà amb finalitats fiscals i repressives eren emprats per tots dos bàndols, i en aquesta etapa final els napoleònics hi van recórrer més per falta d'efectius.

La resistència

La Guerra del Francès va ser una guerra popular. Grans masses de la població s'hi van implicar de forma activa —exèrcit regular, sometents, guerrilla— o de forma passiva, fent el buit a l'invasor. Com és ben sabut, la insurrecció antinapoleònica va suposar la fi del govern absolutista de Carles IV —ell i el fill Ferran VII, de fet, eren presoners de l'emperador— i la formació d'una estructura de govern provisional basat en les Juntes, jerarquizades segons l'àmbit territorial. Hi havia juntes locals —com les de cada poble del Moianès—, juntes corregimentals com les de Manresa i Vic, juntes provincials com la Junta Superior de Catalunya, i la Junta Central que conformava el nou govern espanyol. Atesa la situació excepcional del país, els dirigents patriotes van decidir convocar unes Corts per tal que definissin el futur polític d'Espanya. Foren les Corts de Cadis.

La participació popular es va fer visible de moltes maneres. Amb la violenta insurrecció inicial, que aconseguí de crear un estat d'exaltació antinapoleònica impossible de defugir, i arrossegà a la lluita les elits que fins aleshores s'havien mostrat tèbies; diversos càrrecs públics i moltes altres persones foren assassinades pels radicals en aquests primers moments. Amb la creació de cossos paramilitars i guerrillers per tot el territori, en una espècie de versió del *poble en armes*. Amb la instauració d'un ambient de llibertat mai vist, que va permetre d'afloiar la crítica a través de la premsa —els periòdics es multiplicaren arreu—, els pasquins, els anònims, els fullets, els rumors i els avalots. I amb la integració de sectors del poble en les flamants juntes que s'acabaven de formar, especialment dels artesans i de la classe mitjana.

La intervenció popular va causar un fort impacte en els grups dirigents, que no hi estaven acostumats. De seguida hi van veure el perill d'anarquia, que s'esforçaren per controlar, però hagueren d'acostumar-se a conviure amb la pressió de les masses al llarg de tota la guerra. Els polítics van haver de canviar de llenguatge i d'hàbits d'actuació. Van haver de governar deixant de banda l'*ordeno y mando* i tenint en compte una certa *opinió pública* que s'estava formant gràcies a la llibertat estrenada en 1808. El poble es tornà exigent respecte dels caps polítics i militars:

Detall d'una batalla de la Guerra del Francès pintada per Josep Flaugier
(*Història de Catalunya, Edicions 62*)

era el revers de la gran participació de la gent en la resistència. Fou necessari canviar el llenguatge i usar profusament les paraules *poble*, *nació*, *pàtria* i *revolució*. L'exercici de la política es va complicar.

Les Junes van haver de gestionar una situació delicada. No n'hi havia prou amb l'exaltació patriòtica popular. Davant un exèrcit francès imponent i sempre a l'ofensiva, calia organitzar una força militar capaç de resistir, i mantenir-la amb els mitjans econòmics suficients. Així, aviat s'obrí pas la idea de formar una tropa regular potent que pogués plantar cara als napoleònics en camp obert. La Junta Superior de Catalunya ho intentà en 1809 amb unes *Legions Catalanes* formades per miquelets voluntaris, però la iniciativa va fracassar; ja des de 1808 havien acudit a Catalunya unitats militars procedents d'altres regions espanyoles, que des de 1810 foren incrementades per mitjà de la quinta.

Però, com ja havia succeït en el segle XVIII, la implantació de la quinta va provocar una forta resistència. Els joves no volien anar a l'exèrcit regular: el servei era llarg i penós, la disciplina, rígida, i la subsistència, molt precària; i, cosa més important, el recluta podia ser destinat molt lluny de la seva terra. En aquestes condicions van proliferar els avalots contra les quintes, les exempcions pels més variats motius, i la deserció, que comptava amb una certa comprensió general. Les autoritats militars mai no pogueren recollir durant la guerra gaire més de la meitat dels

allistats que exigien. L'exèrcit regular de Catalunya va patir una manca crònica d'efectius, que no solien sobrepassar els 25.000 homes en els millors moments.

Els recursos per a escapar de la quinta foren molt variats: els joves fugien, àdhuc al sector francès; es casaven poc abans de l'allistament; boicotejaven els actes de sorteig; s'eximien per diverses malalties, com el *mal de sant Pau*, o per ser curts de talla pel fet de fer menys de metre i mig d'alçada; en casos extrems, es tallaven el dit índex de la mà dreta buscant la inutilitat. Els qui s'ho podien permetre s'eximien pagant 500 duros, la qual cosa va generar un debat social. Per als qui acabaven essent quintats, quedava la deserció, molt alta durant les primeres setmanes de servei. Resultats: les exempcions abastaven entre un 15 i 20% dels allistats, i les desercions, entre el 10 i 20%.

El rebuig de la quinta no significava voler defugir la guerra, sinó fer-la al seu aire, més a prop de casa. Els escamots irregulars guerrillers implicaven masses considerables de combatents, que sotmetien els destacaments francesos a un fustigament continuat, amb la coneguda tàctica d'atac per sorpresa i fugida en cas de no tenir la superioritat. D'altra banda, passada l'època dels miquelets al principi del conflicte bèl·lic —voluntaris a sou de 2-3 rals diaris, especialment solters i vidus—, van continuar els aixecaments dels sometents a toc de campana, on s'englobaven tots els homes de 16 a 50 anys, la majoria pares de família. L'efectivitat militar dels sometents era baixa per raons òbvies, i el seu cost, alt; s'utilitzaven només com a últim recurs, però la precarietat de l'exèrcit regular els convertí en habituals.

Tropes regulars amb un important complement d'unitats irregulars es van enfrontar contra els napoleònics. Els anglesos desembarcaven municions i altres ajuts a la costa, que arribaven a les bases resistents situades a les comarques interiors. De vegades arribava també algun ajut del govern espanyol. Però el gruix de l'esforç bèl·lic es va haver de finançar des d'aquí. Els impostos —cadastre, capitació, *vintè*, préstecs forçats, subsidi eclesial, mig delme, etc.— es van triplicar. L'impacte sobre l'economia productiva fou brutal, agreujat pel desordre de l'aparell fiscal, les requisicions, la corrupció i els saqueigs dels imperials.

Hi havia hagut un notable creixement econòmic a Catalunya durant el segle XVIII, sobretot a les viles manufactureres. Les xifres de població ho demostren. Castellterçol va passar de 1.154 a 1.812 habitants; Calders, de 397 a 458; Moià, de 1.644 a 2.658.³ L'artesanat va augmentar, juntament amb el nivell de vida. Al Moianès es va implantar l'activitat

3. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona: Edicions 62, 1965, vol. 3, pp. 141 i ss.

llanera en les dues viles principals. S'estava perfilant una certa classe mitjana, i les àrees més dinàmiques de Catalunya semblaven voler seguir el model de desenvolupament britànic.

Però la Guerra del Francès va ensorrar les bones perspectives materials durant molt temps. Les contribucions, les requisicions i el simple pillatge van colpejar la ruralia però també els sectors comercials i industrials urbans, van afectar els pobres però també els benestants. Es buscava el diner i els recursos allà on n'hi havia. La Junta Superior de Catalunya va ser incapaç d'implantar un sistema fiscal ordenat i just enmig del batibull de la guerra. En canvi, va proliferar el desordre i la fiscalitat directa, exercida per les mateixes unitats militars sobre el territori per on passaven. La corrupció dels funcionaris d'hisenda era endèmica. Als mateixos pagesos a qui els havien arrabassat els sacs de gra i alguns animals, els exigien poc després el pagament dels impostos ordinaris i extraordinaris. La resistència fiscal era inevitable.

Les queixes i els planys de la gent contra l'excés i desordre de les contribucions omplen els arxius. Les exaccions de tot tipus es multiplicaven i els soldats continuaven mal alimentats i mal vestits. A tall de mostra, les vint-i-cinc cases del petit municipi de Sant Quirze Safaja havien de pagar 5.826 rals a l'any només del cadastre; la contribució directa implantada pels liberals gravava el poblet amb 7.544 rals.⁴

Quina era la manera de pensar de la gent en aquella època turbulenta? Els francesos van trobar a Catalunya una societat conservadora i religiosa, i molt arrelada en les tradicions, especialment a la muntanya. Van veure-hi una gent bel·licosa que odiava el francès amb passió, orgullosa de la seva condició catalana, plena de prejudicis contra els veïns i àvida pel diner. Els agents i militars francesos van treure'n la impressió que el caràcter dels catalans encara no havia estat *endolcit* per les llums de la Il·lustració.

16

Però era una sensació parcialment errònia, deguda a la situació de guerra que ells havien portat. En realitat, el Principat tenia unes elits —nobles, eclesiàstics, professionals, industrials, comerciants, propietaris, funcionaris— deleroses de reformes, que acceptaven el que en podríem dir un liberalisme moderat i aspiraven sobretot al progrés econòmic. Entre la gent cultivada, pocs defensaven en aquesta època un absolutisme pur; ben cert que tampoc no volien una revolució, sinó més aviat el terme mitjà, el que abans havia estat el *despotisme il·lustrat*.

La tradició i la religiositat eren absolutament presents entre el poble, però

4. Arxiu Municipal de Vic, Imprès del repartiment de la contribució directa, 1814. Arxiu Episcopal de Vic. Llig. «Aspectes polítics, festes, 1812-1819», butlleta d'estat del repartiment del cadastre senzill i doble, 1814.

també aquí hi havia matisos. Alguns sectors urbans començaven de ser guanyats per les noves idees vingudes de França, i per això en esclatar la Guerra del Francès apareixen els radicals. Els eclesiàstics albiraven una certa desafecció en sectors dels creients, i procuraven frenar-la fomentant una espiritualitat pura, allunyada també de les tendències hedonistes populars.

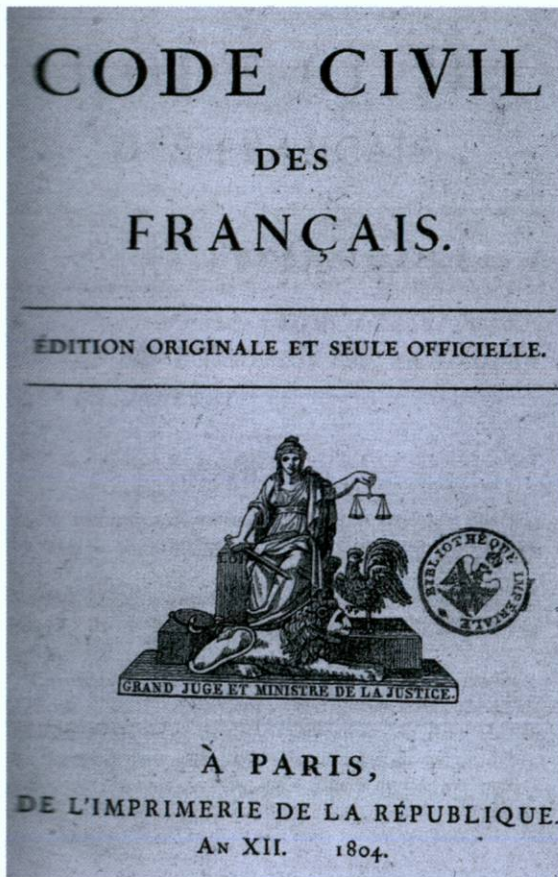
Per això el bisbe de Vic no es cansava de prevenir els habitants del Moianès contra la festa i la disbauxa. Censurava a la confraria del Roser de Castellterçol que pagués a «los músicos de la plaza» i, cosa pitjor, a les «camalleras» (caramelles). A Moià, feia notar que, per visitar el cambril de la Mare de Déu, passaven pel presbiteri mentre se celebrava la missa «forasteros y viajeros de uno y otro sexo con vestidos de camino y las mugeres con gorros y sombrerillos de viaje y otros trages, impropios e indecentes para presentarse en el templo». L'escrupolós bisbe també censurava la presència a la processó de Sant Sebastià de Moià de motius profans.⁵

La Catalunya que patí la Guerra del Francès era, probablement, menys retrògrada del que de vegades s'ha dit. El pensament i les actituds encara eren tradicionals, però es mirava cap al futur. I, com ha passat sempre, la varietat d'opinions era notable. Això és aplicable també a les comarques de l'interior, plenes de diligents viles manufactureres. En tenim una bona mostra en dues personalitats rellevants de l'època originàries del Moianès.

Melcior de Guàrdia i Erasme de Gònima

En efecte, provenien de les terres del Moianès les famílies de dos homes que van tenir una certa significació durant la Guerra del Francès, i curiosament no pas del costat patriota. Ambdós reflecteixen d'alguna manera aspectes centrals de la història catalana del Set-cents. D'una banda, el creixement econòmic del país, basat en la manufactura i el comerç, que per a molts va fer d'*ascensor social*, com és el seu cas. De l'altra, la formació d'una elit força compacta integrada per gent de la noblesa, del clergat i de la classe mitjana en ascensió, amb un pensament ja relativament modern, sobretot en els temes econòmics. També s'hi veu el factor d'atracció que representava Barcelona i que atreia els elements més inquietos de la ruralia. Tots dos compartien alguns trets: eren intel·ligents, discrets i emprenedors, de pensament modernitzador, i van intentar *nedar i guardar la roba* en una època difícil.

5. Valentí GIRBAU I TAPIAS, *Església i societat a la Catalunya Central*, Barcelona: Herder, 1996, pp. 438, 441, 548.

Codi civil de Napoleó; en la traducció al català hi intervingué Melcior de Guàrdia (Bibliothèque Nationale, París)

Melcior de Guàrdia i Ardèvol va ser un jurista barceloní brillant i discret, descendent d'una nissaga il·lustrada de comerciants i ciutadans honrats amb títol nobiliari que tenia les arrels a Castellterçol. Temps enrere, en aquesta vila laboriosa, les famílies Guàrdia, Bricfeus i Pineda havien format una «companyia» per al transport del glaç per a refrigerar, que és a l'origen de la fortuna comercial dels Guàrdia.⁶ El pare de Melcior ja era un important comerciant de la capital, que adquirí també el senyoriu d'Almacelles. Melcior de Guàrdia es va decantar cap als estudis jurídics, però ensem amb la Junta de Comerç. En el moment de la invasió napoleònica, va decidir cooperar amb els ocupants, probablement per la convicció que serien un agent modernitzador del país.

Melcior de Guàrdia coneixia bé el francès, ja que en 1788 havia traduït al castellà l'obra *Elements de química* de Moneau. Representava de forma immillorable la incipient burgesia barcelonina vinculada als negocis i a la cultura. Va entrar a l'Audiència afrancesada de Barcelona després de la detenció de la majoria dels seus magistrats, que havien refusat el jurament de fidelitat exigint pel general Saint-Cyr. Els imperials tenien bona opinió d'ell, i la seva conducta discreta tampoc no el feia abominable als ulls de la població patriota.

6. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, Barcelona: Edicions 62, 1968, vol. 4, p. 215.

El mariscal MacDonald distingí Melcior de Guàrdia col·locant-lo a la cúpula del sistema judicial francès a Catalunya, el *Conseil de Requêtes*. Va participar en els treballs de traducció del codi de Napoleó i, pel juliol de 1812, va passar directament al càrrec de *maire* (alcalde) de Barcelona. Va abandonar l'alcaldia pel març de 1814, a les darreries de l'ocupació francesa, i s'exilià a França. A Barcelona es va obrir una causa contra ell per col·laboracionisme.

Si Melcior de Guàrdia s'havia inclinat per la magistratura, Erasme de Gònima i Passarell ho va fer per la fabricació i comerç d'indianes, una professió per la qual sentia veritable passió. Havia nascut en 1746 a Moià d'una família de paraires i teixidors, que en 1753 es va traslladar a Barcelona a peu en un moment de crisi de feina. El petit Erasme començà a treballar d'aprenent a la fàbrica d'indianes dels germans Magarola, que més endavant acabà dirigint. En 1766 es casà amb Ignàsia Coll, de Manresa, amb la qual va tenir una filla, i en 1780 un tribunal l'aprovà com a fabricant d'indianes.

Des d'aleshores, la carrera de Gònima va ser imparable. Amb els propis estalvis i l'ajut del sogre, va construir la seva pròpia casa i fàbrica al barri del Pedró de Barcelona, on tenia un modern rellotge mecànic que servia d'orientació als veïns. El negoci va prosperar, i cap a 1800 ja tenia prop d'un miler de treballadors. Erasme era hàbil, discret i diplomàtic: sabia bastir unes relacions públiques convenientes, i practicava una *política social* de caritat cristiana que el feia ben vist per la població. Va viatjar per Europa i féu posar la vacuna antivariolosa a tots els familiars i servidors. Amb els beneficis va adquirir moltes cases i terres a Barcelona mateix i rodalies.

Però s'acostaven temps difícils. Les guerres amb Anglaterra a partir de 1796, i amb França des de 1808, van posar l'imperi comercial d'Erasme de Gònima al llindar de l'extinció. Tenia una xarxa mercantil centrada a Barcelona, amb agents en altres localitats costaneres, a Madrid i a Cadis, des d'on exportava les indianes cap a Amèrica. Tot això va semblar evaporar-se en el moment de la invasió francesa de 1808. Quan gairebé tothom marxava de la capital, Gònima va decidir quedar-s'hi per tal de salvar el que pogués del patrimoni familiar, i reprendre les activitats tan aviat com fos possible.

Els primers temps foren molt durs. Els francesos el van extorquir tant com van poder; va passar alguna temporada a la presó, sovint tenia oficials allotjats a casa seva. Però a poc a poc va anar-se guanyant la confiança dels ocupants, que li donaren molta llibertat de moviments i li deixaren continuar les activitats comercials. Erasme va refer com va poder l'estructura comercial anterior i la féu funcionar a ritme lent; alguns dels seus agents eren familiars. Dispersos en moltes embarcacions per disminuir els riscos de captura, i amb altres noms, Gònima aconseguia

fer arribar fardells de gènere a Cadis: indians, guants de *cabritilla* i altres productes. Importava cotó en brut i anyil en flor. El blanqueig i l'estampació dels teixits el feia al pati de casa seva, a petita escala.

Així, amb moltes dificultats, Erasme de Gònima pogué salvar quelcom de les activitats comercials. Els francesos el festejaven, però no van aconseguir que s'impliqués en la política bonapartista de Barcelona. Gònima no descuidava mentrestant la política matrimonial de la família: en 1813 va casar la néta Pepita amb l'hereu Bacardí, moment en què preparava també el matrimoni de la Marianita —de quinze anys— amb un altre bon partit. Amb la fi de la guerra, Erasme va reprendre la plena activitat de les seves fàbriques, mentre es desenvolupava una virulenta campanya contra ell titllant-lo d'afrancesat. Però el comerciant no va ser detingut ni processat.

Va morir en 1821 al peu del canó, amb setanta-cinc anys, a causa de l'explosió d'una caldera mentre es trobava experimentant noves combinacions de colors.⁷ La seva guerra no era la militar, sinó la productiva. Sens dubte fou una persona útil i positiva. D'alguna manera, l'arrelada vocació del comerciant moianenc dóna sentit a aquesta frase extreta d'una carta escrita l'any 1810: «Amigo, yo estimo más el honor que todos los intereses del Mundo.»

7. Maties RAMISA VERDAGUER, *Polítics i militars a la Guerra del Francès (1808-1814)*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2008, pp. 311 i ss.